

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVIII підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

24 лютого 2026

Київ 2026

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. Т.В. МАРЕНИ, Київ: МДУ, 2026. с. 353

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 9 від 25 лютого 2026 року)

Редакційна колегія:

Голова Марена Т.В., в.о. ректора МДУ, кандидат економічних наук, доцент;

Члени редколегії Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Демидова Ю.О., проректор з науково-педагогічної роботи та молодіжної політики МДУ, кандидат педагогічних наук, доцент;
Калініна С. П., доктор економічних наук, професор;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи;
Мельничук І. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Пирлік Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 24 лютого 2026 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

© Маріупольський державний університет, 2026

Література

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 28.12.2025)
2. «Нові» маніпуляції пропаганди про «мовний закон», прийнятий 5 років тому, який нібито забороняє російську мову в Україні. Без брехні. 15.05.2024. URL: <https://without-lie.info/factcheck/novi-manipuliatsii-propahandy-pro-movnyy-zakon-pryyniatyy-5-rokiv-tomu-iyakyy-nibyto-zaboroniaie-rosiysku-movu-v-ukraini/> (дата звернення 28.12.2025)

Романцова Наталя,
доктор історичних наук, доцент, професор,
Маріупольський державний університет

Романцов Володимир,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії та археології
Маріупольський державний університет

ТИФЛІСЬКИЙ ПЕРІОД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БІОГРАФІЇ М. ГРУШЕВСЬКОГО (1870–1886 РР.) В ПОСТРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ РЕФЛЕКСІЇ

Початковий етап інтелектуальної біографії М. Грушевського, пов'язаний з формуванням його світогляду, становить для українських істориків значний науковий інтерес. Особливу увагу дослідників викликає кавказький період життя Михайла Сергійовича, який охоплював 16 років його дитинства та юності (1870–1886 рр.). У той час у специфічному соціокультурному середовищі Ставрополя, Владикавказу та Тифлісу з суттєвими родинними українськими впливами було закладено інтелектуальні засади діяльності майбутнього вченого та борця за національну справу України.

Українські історики пострадянського часу аналізували питання про кавказький період життя Михайла Грушевського як початок інтелектуальної біографії вченого, розширили джерельну базу за рахунок його епістолярної спадщини та з використанням архівних матеріалів.

Л. Зашкільняк на наукових засадах аналізує гімназійний період навчання М. Грушевського як «тривалий для юнака період самотнього пошуку свого місця в наступному житті» [6, с. 222]. Вчений вважає, що «рання лектура і вразливість юнака», були чинниками його інтелектуального становлення, оскільки під їхнім впливом сформувалася у нього розвинута національна свідомість. Тексти українських істориків ХІХ ст., твори українських письменників, на думку сучасного автора розвідки, сприяли тому, що М. Грушевський сприйняв «ліберально-демократичний романтизм», який висував на перший план «поняття нації як історично сформованої індивідуальності». Львівський вчений, зробив висновок про те, що, у старших класах Тифліської гімназії «юнак уперше визначив свої життєві плани і зробив перші кроки для їх здійснення» [7].

На думку І. Верби, час навчання майбутнього вченого в Тифліській класичній гімназії – це був «важливий етап в його ранній катехізації як людини, як науковця, ... коли формувалася психіка, відбувалося світосприйняття дійсності». Автор вказав, що на початку навчання гімназія його «усамітнила», оскільки була пронизана «казенщиною» [4, с. 111]. Але з часом він відчув своє розумове зростання, бо «вільний від навчання час віддавав читанню української, російської і світової белетристики та вивченню історичних праць» [4, с. 111, 112]. Автор розвідки про гімназичні роки юного Михайла зазначає, що завдяки начитаності та наполегливості його навчання було легким, він швидко став кращим учнем [4, с. 114].

Г. Бурлака звернула увагу на великий інтерес юного М. Грушевського до книг, назвала його «книгоманом» [2, с. 298]. На думку історикині, масштабна лектура гімназійних років обумовила на майбутнє «суспільні погляди, громадські переконання, естетичні смаки» Михайла Сергійовича [2, с. 309].

М. Кучеренко зазначає, що для М. Грушевського батько був «першим і найголовнішим наставником» [8, с. 110]. Під його впливом формувалися характер та світогляд майбутнього вченого [8, с. 113]. О. Богдашина переконана, що брати Михайло та Олександр Грушевські перебували з дитинства у сприятливих умовах, «бо саме у сім'ї, насамперед завдяки батькові, відбувалося їх становлення як науковців». Вплив родинної мікронаукової групи на дітей виявився у тому, що батьки всіляко сприяли їх освіті [1, с. 185].

В. П. Тельвак слушно зауважує, що саме в юні роки Михайло Сергійович познайомився з науковою творчістю українських істориків ХІХ ст. [12, с. 69]. Загалом, на думку історикині, в гімназійні роки Михайло Сергійович сформувався як цілісна критично мисляча особистість «зі своєрідним поєднанням романтично-позитивістсько-раціоналістичних поглядів» [12, с. 71].

В. Масненко по-новому аналізує зазначене питання в контексті «саморефлексії та репрезентації» М. Грушевським ідеї служіння історика народу. [9, с. 57]. Віталій Васильович

зробив важливий висновок, що Михайло демонстрував «розвинене генераційне мислення», тобто ідея служіння народу мала для нього «не лише особистий чи родинний вимір, а осмислювалась як спільна справа кількох поколінь» [9, с. 58, 59].

В. Ващенко розглядає гімназійний період становлення М. Грушевського як особистості та майбутнього науковця в контексті притаманного йому інтересу до психобіографії Михайла Сергійовича. Юного гімназиста сучасний історик розглядає через призму самоаналізу його кризового стану, який виник через прикру матуральну ситуацію, внаслідок якої кращий учень гімназії втратив нагороду, отримав удар по власних амбіціях [3, с. 105].

Найбільш детально розглянуто кавказький період становлення М. Грушевського у біографічному нарисі Р. Пирога та В. Тельвака [10, с. 19-48]. Характеризуючи гімназійний період життя Михайла, автори біографічного нарису вказали на його «високу читацьку культуру», адже майбутній вчений не лише читав різну літературу, але також конспектував головні положення з прочитаних книг, висловлював своє ставлення до них [10, с. 35]. Р. Пиріг та В. Тельвак зазначають, що М. Грушевський у свої гімназійні роки виявляв критичне мислення. Критично висловив Михайло власне бачення щодо ідеї М. Костомарова утворити федерацію українців з Росією [10, с. 36, 37]. На думку авторів біографічного нарису, в інтелектуальному зростанні М. Грушевського в гімназійні роки великою мірою сприяли його перші проби літературної творчості [10, с. 40-46].

Р. Пиріг та В. Тельвак, характеризуючи гімназійне життя Михайла зазначають, що він був пригнічений суворо регламентованим гімназійним життям, не мав друзів серед гімназистів, через замкненість та українофільські погляди зазнав насмішок з боку деяких учителів, не міг «опанувати мистецтва музики і танцю, що тривалий час залишалося «незагоєною раною свідомості»» [10, с. 27-29].

У науковому журналі *Kavkaz-Przeszłość-Teraźniejszość-Przyszłość* Інституту історії Ржешівського університету Н. Романцова опублікувала розвідку, в якій зробила огляд сучасної української історіографії щодо кавказького періоду життя М. Грушевського в контексті початку його інтелектуальної біографії [11].

Значний науковий інтерес та різні підходи істориків до висвітлення теми указують на необхідність історіографічного аналізу цього важливого аспекту грушевськознавства. Необхідне подальше дослідження духовно-моральних світоглядних принципів Михайла Сергійовича в кавказький період його життя, адже вони виявилися в наступній науковій діяльності вченого.

Література

1. Богдашина О. Мікронаукові групи в структурах української історичної науки другої половини XIX – початку XX ст. Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. 2009. Вип. 4. С. 183–192.
2. Бурлака Г. Лектура Михайла Грушевського доуніверситетських часів. Український археографічний щорічник. Випуск 18. Нова серія. Український археографічний збірник. Том 21. Київ, 2013. С. 296–310.
3. Ващенко В. «Дослідницька програма» М. Грушевського та проблема критеріїв оцінки його інтелектуальної ініціативи. Київська старовина. 2008. № 3. С. 60–84.
4. Верба І. Михайло Грушевський – гімназист. Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності. Збірник наукових праць. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2002. С. 111–116.
5. Зашкільняк Л. М. Грушевський і Галичина (до приїзду до Львова 1894 р. Український історик. 1996. № 1–4. С. 204–219.
6. Зашкільняк Л. М. С. Грушевський у Київському університеті (1886–1894 рр.). Грушевський М. С. Щоденник (1886–1894 рр.). Київ, 1997. С. 222–255.
7. Зашкільняк Л. Методологічні погляди Михайла Грушевського. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zashkilniak_Leonid/Metodolohichni_pohliady_Mykhaila_Hrushevskoho.pdf
8. Кучеренко М. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського) / М. Кучеренко., С. Панькова., Г. Шевчук. Музей історії міста Києва; Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського. Київ: «Кий», 2006. 662 с.
9. Масненко В. «Історик – слуга народу»: саморефлексія та репрезентація Михайла Грушевського. Symposium historiographicum cercasiensium = Черкаський історіографічний симпозиум / За ред. В. Масненка. Т.І (Присвячений 150-річчю від дня народження Михайла Грушевського). Черкаси, 2016. С. 56–71.
10. Пиріг Р., Тельвак В. Михайло Грушевський: біографічний нарис / Р. Пиріг., В. Тельвак. Київ : Либідь, 2017. 576 с.
11. Романцова Н. Кавказский период жизни Михаила Грушевского – начало интеллектуальной биографии. Проблема в украинской историографии. Kavkaz-Przeszłość-Teraźniejszość-Przyszłość. Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. 2020. № 6. S. 184–196.

12. Тельвак В. П. Формування Михайла Грушевського як історіографа (гімназійна доба)). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2007. Вип. 91-93. С. 69-71.